

TÄYDENTÄVÄN JA EHKÄISEVÄN TOIMEENTULOTUEN SOVELTAMISOHJE 2019

Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä

Yhtymähallitus 20.12.2018

Sisällysluettelo

1.	TOIMEENTULOTUEN MYÖNTÄMINEN.....	3
1.1.	Menettely toimeentulotukiasioissa.....	4
1.2.	Toimeentulotuen takaisinperintä (ToTuL 20–23 §).....	5
2.	TÄYDENTÄVÄSSÄ TOIMEENTULOTUESSA HUOMIOITAVAT MENOT.....	6
2.1.	Lasten päivähoito	6
2.2.	Muut kuin perustoimeentulotukeen sisältyvät asumismenot	7
2.3.	Hakijan erityisistä tarpeista tai olosuhteista aiheutuvat menot	7
3.	TOIMEENTULOTUKI ERI ELÄMÄNTILANTEISSA.....	12
3.1.	Opiskelu.....	12
3.2.	Yrittäjyys.....	15
3.3.	Vapausrangaistus.....	16
3.4.	Palvelusaika	17
3.5.	Asunnottomuus	17
3.6.	Maahanmuutto.....	17
3.7.	Lasten elatus ja tapaaminen.....	19
4.	EHKÄISEVÄ TOIMEENTULOTUKI	19

1. TOIMEENTULOTUEN MYÖNTÄMINEN

Perustuslain 19.1 §:n mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Toimeentulotuki on tämän oikeuden toteuttamista turvaava keskeinen rahaetus. Oikeudesta toimeentulotukeen säädetään toimeentulotuesta annetussa laissa (toimeentulotukilaki 1412/97 ja laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta 815/2015)

Toimeentulotukilaki, Sosiaali- ja terveysministeriön toimeentulotukilain soveltamisopas sekä Siun soten kuntayhtymän hallituksen vahvistama toimeentulotuen soveltamisohje opastavat toimeentulotuen myöntämiseen liittyvässä käytännön työssä. Toimeentulotukeen liittyvä lainsäädäntö on aina ensisijainen sen soveltamisohjeisiin nähden. Soveltamisohjeista voidaan poiketa, mikäli toimeentulotukea myöntävä viranomainen toteaa henkilön tai perheen elämäntilanteen edellyttävän sitä. Toimeentulotuki on säädetty lailla osin harkinnanvaraiseksi, koska sitä on viimesijaisena tuen muotona vaikea määritellä euromääräisesti mm. hakijoiden vaihtelevista tilanteista ja asuinpaikkakunnan kulutustasosta johtuen. Jos kyseessä on harkinnanvarainen asia, tai hakija on erikseen perustellut yleislinjasta poikkeavaa anomustaan, päätös tehdään täydentävän toimeentulotuen osalta sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan harkinnalla. Ehkäisevä toimeentulotuki ja tarvittava suunnitelma sosiaalityöntekijän harkinnalla. Sosiaalipalvelujen työntekijä voi käyttää kollegiaalista tukea harkinnassaan salassapidon estämättä.

Toimeentulotuki on viimesijainen taloudellisen tuen muoto. Ennen sen myöntämistä selvitetään hakijan mahdollisuudet saada muita sosiaaliturvaetuuksia, kuten työmarkkinatukea, asumistukea ja opintotukea/-lainaa. Lisäksi selvitetään mahdollisuus alentaa tai poistaa asiakasmaksuja esimerkiksi terveydenhuollosta, kotihoidosta, päivähoitosta, kerhotoiminnasta sekä harrastuksista. Mitään henkilöryhmää ei voida jättää toimeentulotuen soveltamisalueen ulkopuolelle. Hakijoiden tarve on aina arvioitava yksilö- tai perhekohtaisesti.

Perustoimeentulotuen myöntäminen ja maksaminen kuuluvat Kansaneläkelaitokselle (jatkossa Kela). Kunnan tehtävä on myöntää harkintaan perustuva täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki asiakkaan niitä hakiessa.

1.1. Menettely toimeentulotukiasioissa

Toimeentulotukea haetaan pääsääntöisesti kansaneläkelaitokselta, joka ohjeistaa kansalaisia hakemuskäytännöistä. Täydentävän toimeentulotuen osalta Kela siirtää pyydettyä hakemuksen kunnan sosiaalipalvelujen käsiteltäväksi. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea voidaan hakea myös suoraan kunnasta.

Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen hakijan on esitettävä hakemuksen liitteenä selvitykset tuloista ja varallisuudesta sekä muista toimeentulotukioikeuden selvittämisen kannalta välttämättömistä seikoista (2 kk tiliotteet myös s-tilistä, tosite vuokranmaksusta, lasku/kuitti menoista, joihin toimeentulotukea haetaan, verotuspäätös vuosittain, kuolinpesän verotuspäätös ja muut mahdolliset taloudellista tilannetta kuvaavat asiakirjat), mikäli ne eivät tule esille Kelan tiedoista. Hakijan on yksilöitävä ja perusteltava täydentävän tai ehkäisevän toimeentulotuen tarve. Edunvalvonnassa olevan henkilön on toimitettava sekä kaikki henkilön, että edunvalvonnan 2 kk tiliotteet.

Mikäli hakemuksessa on puutteellisia tietoja tai hakemuksesta puuttuu tarvittavia liitteitä, hakijalle lähetetään lisäselvityspyynnö. Tarvittaessa hakijaa tavoitellaan puhelimitse. Lisäselvityspyynnössä yksilöidään tarvittavat puuttuvat liitteet ja tiedot. Lisäselvityspyynnölle asetetaan määräajaksi 14 vuorokautta, mihin mennessä selvitykset on toimitettava. (ToTuL 17–18 §, Sosiaalihuollon asiakaslaki 12 § ja Hallintolaki 31 §.)

Puutteellinen hakemus viivästyttää asian käsittelyä tai hakemus voidaan joutua hylkäämään. Mikäli hakija antaa tahallisesti väärää tietoa, asiasta voidaan tehdä rikostutkintapyynnö ja periä aiheeton toimeentulotuki takaisin (ToTuL 20 §).

Päätös toimeentulotuesta on annettava viivytyksettä. Toimeentulotukilain perusteella hakijalla on oikeus saada päätös viimeistään 7 arkipäivänä hakemuksen vastaanottamisesta tai sen täydentämisestä. Saapumispäivää ei lasketa määräaikaan (esim. hakemus saapuu maanantaina, määräajan laskeminen alkaa tiistaina ja päättyy seuraavan viikon keskiviikkona, jolloin päätös on viimeistään tehtävä). Mikäli hakemus on saapunut Kansaneläkelaitoksen kautta, laskenta alkaa päivästä, jolloin hakemus on vastaanotettu sosiaalipalveluissa.

Täydentävää toimeentulotukea ei pääsääntöisesti myönnetä Kansaneläkelaitoksen määrittämien normien ylittäviin asumismenoihin. Hakijaa tuetaan ensisijaisesti halvemman asunnon hakemisessa. Mikäli henkilön on vaikea löytää halvempaa asuntoa tai paikkakunnalla ei ole edullisempia asuntoja tarjolla, annetaan kansaneläkelaitokselle asiasta lausunto.

Hakijan tulee päästä keskustelemaan henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijän kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun hakija on tätä pyytänyt. Henkilökohtainen keskustelu voi tarkoittaa myös puhelinkontaktia. Hakijan oikeusturvan toteutumisen vuoksi on tärkeää, että hakijan keskustelupyyntö kirjataan asiakastietojärjestelmään aina sen jättämisen jälkeen.

Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen hakemuksen käsittelyn yhteydessä on sosiaalityöntekijän/sosiaaliohjaajan arvioitava palvelusuunnitelman tarpeellisuutta ja henkilökohtaista tapaamista asiakkaan kanssa.

1.2. Toimeentulotuen takaisinperintä (ToTuL 20–23 §)

Päättyessään toimeentulotuen myöntämisestä Kansaneläkelaitos tai kunnan toimielin voi samalla määrätä, että toimeentulotuki tai osa siitä peritään takaisin:

- 1) tuen saajalta, jos hänellä on tuloja tai varoja tai oikeus elatusta turvaavaan etuuteen, mutta tulot, varat tai etuus eivät ole tukea myönnettäessä hänen määrättävinään tai hän ei muusta syystä voi niitä silloin käyttää;
- 2) tuen saajalta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt velvollisuuden pitää huolta omasta elatuksestaan;
- 3) tuen saajalta, jos tuen myöntäminen on aiheutunut lakkoon osallistumisesta, kuitenkin vain lakkoon osallistuneelle itselleen myönnetyn tuen osalta; sekä
- 4) tuen saajan elatusvelvolliselta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt elatusvelvollisuutensa.

Jos tuen myöntäminen on perustunut tahallaan annettuihin erehdyttäviin tietoihin tai ToTuL:n 17 §:ssä säädetyn

ilmoitusvelvollisuuden tahalliseen laiminlyöntiin, Kansaneläkelaitos tai kunta voi periä tuen takaisin näiden tietojen antajalta tai ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöneeltä siltä osin kuin tuen myöntäminen on perustunut tästä syystä virheellisiin tietoihin.

Takaisinperinnästä on päätettävä toimeentulotukipäätöksen yhteydessä. Perinnän on kohdistuttava sen kuukauden etuuteen, jolle toimeentulotuki on myönnetty. Periminen ei saa johtaa hakijaa uudelleen toimeentulotuen tarpeeseen. Perityn etuuden saa palauttaa, jos vaihtoehtona olisi toimeentulotuen myöntäminen. Toimeentulotuki voidaan poikkeuksellisesti päättää periä takaisin myös jälkikäteen, jos tuen myöntäminen on perustunut tuen saajan tai hänen elatusvelvollisensa tahallaan antamiin erehdyttäviin tietoihin siltä osin, kuin tuen myöntäminen on perustunut näihin tietoihin. Tällaisessa tapauksessa korvausvelvollisuutta haetaan hallinto-oikeudelta.

2. TÄYDENTÄVÄSSÄ TOIMEENTULOTUESSA HUOMIOITAVAT MENOT

Täydentävällä toimeentulotuella (ToTuL 7 c §) katettaviin menoihin kuuluvat muut kuin perusmenoihin sisältyvät asumis- ja terveydenhuoltomenot, lasten päivähoitomenot sekä muut henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeellisiksi **harkitut** menot. Henkilön tai perheen erityisenä tarpeena tai olosuhteena voidaan pitää esim. pitkäaikaista toimeentulotuen saamista, pitkäaikaista tai vaikeaa sairautta sekä lasten harrastustoimintaan liittyviä erityisiä tarpeita.

2.1. Lasten päivähoito

Päivähoidon sekä aamu- ja iltapäivähoidon maksuihin ei pääsääntöisesti myönnetä toimeentulotukea, koska ne kuuluvat perustoimeentulon menoihin. Ensisijaista on päivähoitomaksun alentaminen tai poisto, mikäli toimeentulotuen tarve on pitkäaikaista. Aamu- ja iltapäivähoidon maksuihin voidaan myöntää täydentävää toimeentulotukea, mikäli siihen ei voi saada maksunalennusta tai poistoa ja perheen kokonaistilanteen kannalta hoito on perusteltua.

2.2. Muut kuin perustoimeentulotukeen sisältyvät asumismenot

Eryitysmenoihin kuuluvina asumismenoina otetaan tarpeellisen suuruisina huomioon sellaiset asumismenot, joita ei sisälly asumistukilain 9 §:ssä mainittuihin asumismenoihin. Täydentävää toimeentulotukea asumismenoihin ei pääsääntöisesti myönnetä.

Täydentävän toimeentulotuen käsittelyssä asumismenot voidaan kohtuullistaa, vaikka perustoimeentulotuen käsittelyssä ei niin olisi tehty, mikäli asumismenot ovat paikkakunnalla vallitsevan kustannustason mukaan kohtuuttoman suuret tai asunto on esim. yksinasuvalle henkilölle kohtuuttoman iso. **Menettelyssä noudatetaan Kelan aina voimassa olevaa ohjeistusta asumismenojen määrittelyssä:** <http://www.kela.fi/documents/10180/0/Totu+hyv%C3%A4ksytt%C3%A4v%C3%A4t+enimm%C3%A4isasumismenot/7cb773c4-c684-41b8-abc7-fc2d77a03d2c>.

2.3. Hakijan erityisistä tarpeista tai olosuhteista aiheutuvat menot

Eryityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvia erikseen huomioon otettavia menoja ovat kertaluonteisesti muun muassa välttämättömät kodin irtaimiston hankkimisesta aiheutuvat menot, lastentarvikkeista, kuten lastenvaunuista ja -rattaista aiheutuvat menot sekä lainat ja osamaksut silloin, kun ne kohdistuvat menoihin, joihin voidaan harkinnalla myöntää toimeentulotukea.

Kodin perustamiseen ja kodin tarvikkeisiin voidaan myöntää toimeentulotukea erityisen painavista syistä kertaluonteisesti (esim. pitkän laitoshoidon, vankeustuomion tai asunnottomuuden jälkeen) yksinasuvalle enintään 150 € ja perheelle 300,00 €. Perusteena myöntämiselle voidaan katsoa olevan esim. jos hakijalla ei ole lainkaan koti-irtaimistoa eikä hänellä ole ollut mahdollisuutta varautua hankintoihin tai voidaan arvioida, ettei hän ole itse aiheuttanut tilannetta, eikä hänellä ole ollut mahdollista varautua hankintoihin. Hakijan tulee esittää tarveselvitys ja eritelty kustannusarvio tarpeellisista hankinnoista hakemuksensa liitteenä. Mahdollisuuksien mukaan tulee hyödyntää ensisijaisesti käytettyjä koneita, laitteita ja kalusteita. Kodin perustamiseen liittyviä hankintoja ovat muun muassa välttämättömät kalusteet, astiat, tekstiilit ja siivousvälineet. Jälkihuoltonuorten kohdalla ensiasunnon perusvarustus maksetaan

ensisijaisesti nuoren itsenäistymisvaroista. Kotoa itsenäiseen asumiseen muuttaville nuorille ei pääsääntöisesti myönnetä kodinperustamiskuluja vaan heidän edellytetään saavan välttämätön perusvarustus kotoa. Myös avioerotilanteissa välttämätön perusvarustus katsotaan pääsääntöisesti saatavan yhteisestä kodista.

Kodin perustamiseen myönnetyn avustuksen lisäksi tai erillisen hakemuksen perusteella voidaan myöntää hakijan tarveselvitykseen pohjalta avustusta seuraaviin kodin sekä lapsen hoitoon liittyviin hankintoihin:

Kodinkoneet

- pyykinpesukone enintään 200 €, mikäli taloyhtiössä ei ole pesukonetta tai hakijalla ei todistettavasti ole muuta pyykinpesumahdollisuutta. Pyykinpesukoneen hankintaa tuetaan enintään joka 4.vuosi.
- jääkaappi/liesi/pakastin (vuokra-asunnossa, vuokrasopimus)

Lasten harrastusmenot sisältyvät pääsääntöisesti lasten perusosalla katettaviin menoihin. Kuitenkin lapsen ohjattuihin harrastuksiin voidaan harkinnalla myöntää täydentävää toimeentulotukea osallistumismaksuun tai muuhun vastaavaan kustannukseen yhteen harrastemenuun toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaana olleelle perheelle enintään 150 € /lapsi/vuosi. Mikäli maksusitoumus ei käy kustannuksesta, toimitetaan lasku tai tosite sosiaalitoimeen. (Ei myönnetä rahana tilille). Taloudellinen tuki maksetaan esitettyjä kuitteja tai tositteita vastaan. Ensisijaisesti on kuitenkin selvitettävä, voiko osallistumismaksusta saada maksuvapautusta tai maksun alennusta vähävaraisuuden perusteella.

Täydentävää toimeentulotukea voidaan myöntää lapsen harrastusvälineisiin enintään 100 euroa. Kustannuksesta esitetään tosite tai lasku sosiaalitoimelle, mikäli maksusitoumus ei käy. (Ei myönnetä rahana tilille). Ensisijaisesti on kuitenkin selvitettävä voiko harrastusvälineitä saada lahjoituksena järjestöiltä tms.

Juniorikorttia/-tukea ei huomioida vähentävänä tukena täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä.

Toimeentulotukea **polkupyörän** hankintaan voidaan kertaluonteisesti myöntää toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaana olleen perheen

- alle 10 vuotiaalle lapselle 60 euroa
- 10–17 vuotiaalle lapselle 80 euroa.

Tukea ei myönnetä vuosittain. Taloudellinen tuki polkupyörän hankintaan voidaan myöntää vain kerran alle 10 vuotiaan lapsen pyörään ja kerran nuoren/aikuisen pyörään. Vanhemman vastuulla on arvioida koska hakee lapselle koon mukaan ko. tuen eli hankkii uuden pyörän lapsen kasvaessa. Yksi lapsi voi saada tukea siis vain kahdesti, jos perhe on pitkäaikainen toimeentulotukiasiakas.

Lastentarvikkeisiin voidaan myöntää tarveharkinnan mukaan kertaluonteisesti pitkäaikaiselle toimeentulotuen perheelle (tuki ei ole lapsikohtainen eikä tukea tarvitse myöntää yhdellä kerralla)

- vaunut/rattaat 150 €
- lasten sänky 50 € (ei välttämätön heti lapsen syntyessä)
- hoitopöytä 50 € (ei välttämätön heti lapsen syntyessä)
- syöttötuoli 50 € (ei välttämätön heti lapsen syntyessä)
- turvaistuin 100 €

Lastentarvikehankinnoista tulee toimittaa kuitit sosiaalitoimistoon, mikäli maksusitoumus ei käy (ei makseta suoraan tilille eikä ennen lapsen syntymää). Taloudellinen tuki maksetaan esitettyjä kuitteja tai tositteita vastaan. Lastentarvikkeisiin voidaan kuitenkin yhteensä myöntää enintään 300 euroa/perhe. Lapsilisä on tarkoitettu ensisijaisesti lapsen tarvikkeiden hankintaan.

Aikuisten harrastusmenot on huomioitu toimeentulotuen perusosassa.

Ammattiliiton ja työttömyyskassan jäsenmaksut ovat verotuksessa vähennyskelpoisia ja kuuluvat toimeentulotuen perusosaan. Myös kohtuulliset työvaate- ja välinekustannukset kuuluvat Kelan maksamaan perustoimeentulotukeen.

Työmatkakustannukset kuuluvat Kelan maksamaan perustoimeentulotukeen. Työmatkakustannukset huomioidaan halvimmalla matkustustavan mukaan yli 5 km matkoilla. Oman auton käyttämisestä voidaan huomioida kilometrikorvaus 0,21 €/km silloin, kun oman kulkuneuvon käyttö on välttämätöntä puuttuvien tai hankalien liikenneyhteyksien, sairauden tai vamman vuoksi.

Ensisijaisesti tulee hakea verottajalta ennakonpidätyksen alentamista työmatkakulujen vuoksi.

Opiskelun kustannukset kuuluvat pääsääntöisesti perustoimeentulotukeen ja opintolaina on opiskelijan ensisijainen sosiaaliturva. Opintolaina kuuluu ammatilliseen koulutukseen ja lukio-opintoihin, pois lukien jälkihuoltonuoret ja alle 18-vuotiaat nuoret. Opiskelijat hakevat kesänajalta perustoimeentulotuen myös Kelasta.

Opinnoista aiheutuvina menoina voidaan huomioida välttämättömien opiskelutarvikkeiden hankintoja (mm. oppikirjat) enintään 400 €/lukuvuosi (syys- ja kevätlukukausi), mikäli opinnot ovat edenneet suunnitelman mukaisesti. Taloudellinen tuki maksetaan esitettyjä kuitteja tai tositteita vastaan. Opintolainan korkoihin ei pääsääntöisesti myönnetä toimeentulotukea. Opintolainan korkoihin voi joissain tilanteissa saada Kelan opintotukikeskuksen korkoavustusta. Mikäli koron maksaminen on edellytys uuden lainan saamiselle, korkokulut hyväksytään menona. Sosiaalityöntekijä voi lisäksi hyväksyä opintolainan korkoja kertaluonteisesti osana **suunnitelmallista** sosiaalityötä.

Ylioppilaskokeen maksut voidaan huomioida toimeentulotukilaskelmassa vain, jos perheellä on pitkäaikainen toimeentulotukiasiakkuus ja nuori asuu vanhempiensa/vanhempansa kanssa. (vrt. opiskelun kustannukset)

Edunvalvontapalkkio huomioidaan menona laskun erääntymiskaudelle. Mikäli edunvalvoja on yksityishenkilö, hyväksytään menona korkeintaan julkisen edunvalvojan käyttämät palkkiot ja **tilintarkastusmaksu**. Muita edunvalvontaan liittyviä maksuja, esimerkiksi lupa-asioiden käsittelymaksuja ja oikeudenkäyntikuluja, ei huomioida erityisistä olosuhteista johtuvina menoina.

Fysioterapiaan ei myönnetä täydentävää tai ehkäisevää toimentulotukea. Jos kyseessä on lääkinällinen kuntoutus, saa asiakas palvelun terveyskeskuksesta.

Hautauskustannuksiin myönnettävä toimeentulotuki myönnetään ensisijaisesti maksusitoumuksena Siun soten hankintasopimusten mukaisesti varattomalle vainajalle. Hakijan on esitettävä vainajan viimeisimmät tulotiedot, pankkien saldotiedot kuolinhetkellä sekä verotustiedot tai vaihtoehtoisesti perukirja. Asiakkaalle annetaan erillinen ohje hautausavustuksen hakemisesta.

Romanivaatetukseen voidaan myöntää kahden vuoden välein enintään 450 €, mikäli toimeentulotukiasiakkuus on jatkunut vähintään vuoden. Hameavustusta voidaan myöntää romaninaisille, joiden arkivaatetukseen romanihame kuuluu. Juhlahameeseen ei myönnetä tukea (KHO 7.4.2000/686). Muu vaatetus, kuten romanimiehen vaatteet, naisen huivit, röjy, takit, puserot, muu käyttöhome sekä vainajan hautaamiseen tarvittavat vaatteet kuuluvat toimeentulotuen perusosalla katettaviin menoihin. Romanihameen korjauskustannukset kuuluvat perusosalla katettaviin kuluihin.

Takuu-säätiön lainan maksu, lisäverot, sakot ja oikeudenkäyntimatkat eivät ole täydentävässä toimeentulotuessa huomioitavia menoja.

Rästiintyneiden vuokra- ja sähkölaskujen hoitamiseksi ensisijainen keino on ohjata hakijaa sopimaan vuokranantajan/sähkönhoitajan kanssa maksusuunnitelmasta rästien hoitamiseksi. Rästiintyneisiin vuokra- ja sähkölaskuihin ei pääsääntöisesti myönnetä täydentävää toimeentulotukea. Täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea vuokra- ja sähkölaskuihin myönnetään vain erillisen harkinnan perusteella kertaluonteisesti kohtuullinen summa. Hakijaa ohjataan tarvittaessa välitystiliasiakkaaksi tai selvitetään mahdollinen sosiaalityön ja/tai -ohjauksen ja/tai edunvalvonnan tarve.

Vuokravakuuden myöntää Kela ja se on perustoimeentulotuen etuus. Tilanteessa jossa Kela toteaa, ettei muuton syy ole aiheellinen, noudatetaan samaa linjaa myös sosiaalitoimistossa. Vuokravakuus voidaan myöntää erityisellä harkinnalla kuitenkin enintään 1 kk vastaavaa vuokraa vastaava summa. Käteisellä ei vuokravakuutta myönnetä missään tilanteessa. Vuokralaisen tulee maksaa itse kaikkien asuin kuukausien vuokra, myös viimeisen asuin kuukauden.

Välivarasto irtaimiston säilytykseen voidaan myöntää harkinnanvaraisesti äkillisessä kriisitilanteessa.

Henkilöllisyystodistukseen taloudellista tukea myöntää Kela. Harkinnalla voidaan myöntää täydentävää toimeentulotukea erityisin perustein, mikäli todistuksen hankkiminen on välttämätöntä, eikä hakija ole pystynyt varautumaan siihen ennakolta. Se, että henkilöllisyystodistus vanhenee ei ole peruste tuen saamiselle. Tukea voidaan myöntää vain henkilökorttiin, ei Suomen eikä ulkomaan passiin (matkustusasiakirja), pääsääntöisesti kerran 5 vuodessa.

Erityisen korkeita kustannuksia aiheuttavasta erityisruokavaliosta aiheutuvia kustannuksia voidaan huomioida toimeentulotuen laskelmassa menona enintään 50 €/kk, mikäli hakija ei saa korvausta muun lain perusteella ja hän on toimittanut lääkärin lausunnon ja pystyy todentamaan ruokavalion aiheuttamat normaalia ravintoa korkeammat kustannukset (esim. keliakia tai allergia tai muu yksittäinen diagnoosi ei yksin ole perustelu korkeampiin kustannuksiin).

3. TOIMEENTULOTUKI ERI ELÄMÄNTILANTEISSA

3.1. Opiskelu

Opiskelijoiden edellytetään ennen opintojen aloittamista selvittävän ja varmistavan mahdollisuutensa selviytyä taloudellisesti opintojensa aikana. Kaikkien opiskelijoiden ensisijainen toimeentulojärjestelmä on opintotukilain (65/1994) mukainen opintotuki sisältäen opintorahan, asumislisän ja valtion takaaman opintolainan. **Opintotuki** on tarkoitettu kattamaan opiskeluaikaiset opinto- ja toimeentulokustannukset. Opiskelijaa on ohjattava hakemaan opintotukeen 0 %:n ennakonpidätys, mikäli opiskelijalla ei ole ollut työtuloja verovuoden aikana.

Alle 18-vuotiaat kuuluvat vanhempiensa elatusvelvollisuuden piiriin. Mikäli opiskelijan opintoetuuksiin ovat vaikuttaneet vanhempien tulot ja varallisuus, tulee hakijalta pyytää erillinen selvitys vanhempien osallistumisesta opiskelijan elatukseen ja koulutuskustannuksiin.

Vanhemmat eivät ole elatusvelvollisia täysi-ikäisiin lapsiinsa nähden. Jos hakija kuitenkin tosiasiallisesti saa vanhemmiltaan varoja toimeentuloonsa tai muuta elatusta, otetaan tämä hakijan käytettävissä olevina varoina huomioon kuten muutkin tilisiirrot.

Alaikäisen opiskelijan tai lastensuojelun jälkihuollossa olevan nuoren tai lukiossa opiskelevan nuoren ei edellytetä hakevan opintolainaa, eikä sitä lasketa tuloksi.

Opiskelija, joka ei ole oikeutettu työmarkkinatukeen eikä opintoetuuksiin (opinnot eivät ole edenneet riittävästi, opiskelu ilta-/avoimessa lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa tai yliopistossa, opintoetuus on käytetty esim. aikaisempaan tutkintoon), on ensisijaisesti velvollinen huolehtimaan omasta elatuksestaan. Tällaista opiskelijaa on ohjattava aktiivisesti työllistämään itsensä tai vaihtamaan opiskelut päiväopiskeluun tai pyydettävä selvitystä siitä miksi opinnot

ovat viivästyneet tai miksi aloitettu toinen tutkinto. Mikäli muuta rahoitusta opintojen turvaamiseksi ei löydy, voidaan perusosa alentaa harkinnan mukaan 20 - 40 %:lla. Kela esittää perusosan alentamista sosiaalityölle. Päätöksen alennuksesta tekee sosiaalityöntekijä/ohjaaja. Toimeentulotukilain 10 § mukaan toimeentulotuen perusosan alentamisen yhteydessä on aina laadittava suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi.

Opiskelijat, jotka hakevat toimeentulotukea opintojen rahoittamiseksi edellytetään ensimmäisen hakemuksen liitteeksi seuraavia liitteitä ja selvityksiä. Yliopistossa ja ammattikorkeakoulussa opiskelevat joilta ovat päättyneet opintoetuuskaudet tai opinnot eivät ole edenneet Kelan edellyttämällä tavalla on toimitettava toimeentulotukihakemuksen liitteeksi:

- päivitetty hops (henkilökohtainen opintosuunnitelma) tai muu päivitetty opiskelusuunnitelma, joka laadittu yhteistyössä oppilaitoksen edustajan kanssa
- lausunto tai muu vastaava kuraattorilta tai yths:lta siitä, ettei oppilaitoksen tukipalvelut ole riittävät
- lääkärin tai terapeutin tai muun hoitavan tahon lausunto, mikäli sellainen taho on
- selvitys siitä mistä syystä opinnot ovat venyneet
- selvitys siitä onko mahdollista päästä takaisin opintoetuuksien piiriin

Ammattikoulussa opiskelevat joilta ovat päättyneet opintoetuuskaudet tai opinnot eivät ole edenneet Kelan edellyttämällä tavalla on toimitettava toimeentulotukihakemuksen liitteeksi:

- kirjallinen suunnitelma opintojen toteuttamiseksi, joka laadittu yhteistyössä oppilaitoksen edustajan kanssa
- lausunto tai muu vastaava kuraattorilta, opolta tai ryhmänohjaajalta siitä, etteivät oppilaitoksen tukipalvelut ole riittävät
- lääkärin tai terapeutin tai muun hoitavan tahon lausunto, mikäli sellainen taho on
- selvitys siitä, mistä syystä opinnot ovat venyneet
- selvitys siitä, onko mahdollista päästä takaisin opintoetuuksien piiriin

Sosiaalityöntekijä arvioi hakemuksen ja liitteiden perusteella tarvetta ajanvaraukseen ja sosiaalityön suunnitelman laatimiseen.

Opiskelijoiden kesäajan oleskelu muulla paikkakunnalla oikeuttaa toimeentulotukeen asumiskulujen hyväksymisen osalta opiskelupaikkakunnalta.

Toimeentulotuen perusosa sekä muut toimeentulotuessa hyväksyttävät menot tulee hakea oleskelupaikkakunnan Kelasta.

Tilanteita, jolloin perusosaa voidaan alentaa

Kela maksaa perustoimeentulotuen ja esittää sosiaalitoimelle perusosan alentamista. Sosiaalitoimi tekee harkinnalla päätöksen perusosan alentamisesta tai sen hylkäämisestä.

Iltalukiossa ja yleensä illalla opiskelu ei ole päätoimista, eikä opiskelija voi näin ollen saada opintoihinsa opintotukea. Opiskelijan on ilmoitauduttava työ- ja elinkeinotoimistoon työttömäksi työnhakijaksi.

Opiskelija on siirtynyt ilman perusteltua ja hyväksyttävää syytä päiväopiskelijasta **iltaopiskelijaksi**, eikä hän voi saada työmarkkinatukea tai hänelle ei voida tarjota työvoimatoimiston säädösten mukaan harjoittelupaikkaa työmarkkinatuella.

Opintotukeen oikeuttamattomat opinnot (aikuislukio, avoin korkeakoulu ja yliopisto, yksityiskoulut) Näissä tapauksissa kiinnitetään huomiota hakijan olosuhteisiin, työhistoriaan ennen opiskelun aloittamista ja opiskelun aloittamisen syihin. Perusteltuna syynä voidaan pitää pitkäaikaistyöttömyyttä ja vähäistä mahdollisuutta työllistyä aikaisemmassa ammatissa.

Opiskelu avoimessa ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Hakijan on seuraavassa yhteishaussa hakeuduttava kokopäiväopintoihin eli toimeentulotukeen nähden ensisijaisten etuuksien piiriin.

Toisen tutkinnon tukeminen toimeentulotuella. Jos toimeentulotuen hakijalla on jo ammatillinen koulutus, ei toista ammatillista tutkintoa ole yleensä perusteltua tukea toimeentulotuella. Ei myöskään toista yliopistokoulutuksen tutkintoa.

Viivästyneet opinnot. Jos opiskelijan opinnot ovat pitkittyneet niin, että hänen opinto-suorituksensa eivät ole riittävät opintotuen saamiseen, ohjataan opiskelija ensisijaisesti hakemaan opintotuen tukiajan pidennystä Kelasta. Mikäli opiskelijalle ei myönnetä opintotuen tukiajan pidennystä, voidaan toimeentulotukea myöntää täysimääräisesti

pitkittyneiden opintojen aikaiseen toimeentuloon kerrallaan enintään viideksi kuukaudeksi, jonka jälkeen perusosaa alennetaan. Opiskelijan, jolla on jo aikaisempi ammattitutkinto tai yliopistotutkinto, perusosa alennetaan ohjeen mukaisesti viiden kuukauden jälkeen.

Opiskelijan on esitettävä toimeentulotukihakemuksensa liitteenä tieteenalayksikön vahvistama selvitys ja opintosuunnitelma jäljellä olevien opintojen laajuudesta tai keskeneräisestä lopputyöstä, työnohjaajan lausunto työn vaiheesta ja jäljellä olevasta työmäärästä sekä opintosuunnitelma siitä, missä ajassa opiskelijan on mahdollista saada opintonsa loppuun suoritettua tai opintososiaaliset etuudet takaisin.

Toimeentulotukea ei ole tarkoitettu pitkäaikaisen opiskelun rahoituslähteeksi. Opiskelijaa ohjataan hakeutumaan muiden sosiaaliturvaetuuksien piiriin tai työnhakijaksi. Sosiaalipalvelut varaa tarvittaessa ajan palvelutarpeen arvioimiseksi.

3.2. Yrittäjyys

Yrittäjän perustoimeentulotuen myöntää Kela. Yrittäjän saama tulo yrittäjätoiminnastaan on toimeentulotuessa huomioon otettavaa tuloa. Yksityisötot yritystoiminnasta, vaikka toiminta olisi tappiollista, ovat huomioon otettavaa tuloa. Käytävissä olevien tuloja arvioitaessa voidaan selvityksenä käyttää esimerkiksi yrityksen tilinpäätöstä ja tilitarkastuskertomusta viimeksi päättyneeltä tilikaudelta, välitilinpäätöstä, tiliotteita, yrityksen ja yrittäjän viimeisimpiä veroilmoituksia sekä työvoimaviranomaisten tai Kelan lausuntoja. Kannattamatonta yritystoimintaa ei ole pitkäaikaisesti tarkoituksenmukaista toimeentulotuen keinoin tukea. Mikäli yrittäjällä ei yritystoiminnasta ole lainkaan tuloa, voidaan häntä avustaa tilapäisesti (korkeintaan 3kk) ja ohjata ilmoittautumaan työvoimatoimistoon työttömäksi työnhakijaksi.

Mikäli yrittäjä jatkaa kannattamatonta yritystoimintaansa ja on edelleen sen vuoksi toimeentulotuen tarpeeseen, voidaan hänen perusosaansa alentaa aluksi enintään 20 % kaksi kuukautta kerrallaan sillä perusteella, että hän on itse aiheuttanut sen, että työtä tai työvoimapolitiittista toimenpidettä ei voida hänelle tarjota (ToTuL 10 §). Mikäli yrittäjä toistuvasti laiminlyö em. velvollisuutensa hakeutua

työvoimapolitiittisten toimenpiteiden piiriin, perusosaa voidaan alentaa enintään 40 % kaksi kuukautta kerrallaan.

Yritystoimintaan usein kuuluvia kausiluontoisia tuloja voidaan jaksottaa pitemmälle ajanjaksolle kohtuullisuusharkintaa käyttäen. Asiassa tulee ottaa huomioon myös yrittäjän ja hänen perheensä muut olosuhteet ja niiden vaikutus yrityksen tulokseen. Yrittäjältä vaaditaan täydentävän/ehkäisevän toimeentulotukihakemuksen lisäksi erillinen yrittäjän tuloseelvitysloMAKE, yrityksen tiliotteet, verotustiedot, tilinpäätös, tase ja tuloslaskelma ja tarpeen mukaan muut tarvittavat selvitykset. Asiakkaan luvalla yritysasiakkaan asiassa voidaan konsultoida asiantuntijoita (mm. EU-tuet) huomioiden salassapitomääräykset.

Toimeentulotuen viimesijaisuudesta johtuen yritystoiminnasta saatavat tulot on käytettävä ensisijaisesti yrittäjän ja hänen perheensä toimeentulon turvaamiseen eikä yrityksen hankintoihin.

3.3. Vapausrangaistus

Pitkän vankeusrangaistuksen loppuvaiheessa tai kotiutumista varten voidaan myöntää täydentävää toimeentulotukea enintään 100 euroa välttämättömään vaatetukseen, jos vangilla ei ole asiallisia siviilivaatteita. Vankilasta vapautuneen on selvitettävä mahdolliset ansiot vankilassaoloaikana (tilikortti, vapauspassi) hakiessaan toimeentulotukea. (ToTuL 7 c §)

Vankeinhoitolaitos ei vastaa niistä kustannuksista, jotka aiheutuvat vangille hänen vapaudessa olevien olosuhteidensa ylläpitämisestä. Tällaisia kustannuksia ovat esim. vuokra, irtaimiston varastointikulut, puhelu- ja kirjemaksut ja osa kustannuksista poistumislupamatkoille. Vankila myöntää 6 kk:n aikana vangille yhden lomamatkan, jos vangin omat varat eivät riitä matkakuluihin.

3.4. Palvelusaika

Palvelusaika kuuluu Kelan maksamaan perustoimeentulotukeen. Varusmiespalveluksessa olevalle ei pääsääntöisesti myönnetä toimeentulotukea, sillä hän saa välttämättömän toimeentulonsa valtiolta myös kotilomillaan. Siviilipalveluksessa oleva on oikeutettu valtion ylläpitoon, päivärahoihin ja muihin sotilasavustuksiin, mitkä ovat ensisijaisia toimeentulotukeen nähden.

3.5. Asunnottomuus

Asunnottomien perustoimeentulotuen myöntää Kela.

Avo- tai avioliitosta erilleen muuttanut hakija käsitellään toimeentulotuessa edelleen perhekuntana, mikäli hakija on ilmoittanut uuden osoitteen sijaan poste restante-osoitteen.

Poste restante-osoitteen ilmoittaneen tulee selvittää kuukausittain, missä hän tosiasiallisesti oleskelee. Selvitys tulee tehdä pääsääntöisesti asioimalla sosiaalitoimessa henkilökohtaisesti. Asunnottoman tavaroiden säilytyksen kohtuulliset kustannukset voidaan huomioida toimeentulotuessa harkinnan mukaan erityisperustein enintään 3 kk. Erityisperusteena nähdään esim. vankeusrangaistus ja lyhytaikainen **laitoshoito**.

3.6. Maahanmuutto

Maahanmuuttajien perustoimeentulotuen myöntää Kela.

Ulkomaalaislain (301/2004) mukaan oleskelun luonne osoitetaan oleskelulupa-merkittävällä kirjaintunnuksella. Jatkuvan oleskeluluvan (A-tunnus) saanut on oikeutettu kotikuntapaikkaan ja sen myötä hakemaan toimeentulotukea. Myös tilapäisellä oleskeluluvalla (B-tunnus) asiakas voi saada maistraatista kotikuntamerkinnän ja siten oikeuden hakea toimeentulotukea. Toimeentulotukilaskelma voidaan tehdä aikaisintaan siitä päivästä alkaen, kun maahanmuuttaja on rekisteröitynyt kuntalaiseksi. Koti-kuntamerkinnän lisäksi hakijalla tulee olla Kelan päätös asumisperustaisesta sosiaaliturvasta. Pysyvän

oleskeluluvan (P-tunnus) saanut hakija on oikeutettu toimeentulotukeen, mikäli toimeentulotukiedellytykset muuten täyttyvät.

Myös ulkomaalaisen tulee hakea Kelalta ensisijaiset etuudet ja perustoimeentulotukea. Ulkomaalaistaustaisen kohdalla tulee selvittää, onko hakijalla käytettävissään lähtömaastaan maksettavia tuloja, kuten eläkkeitä, lapsiperheille myönnettävää muuta tukea tai vuokratuloja. Esimerkiksi paluumuuttajilla on oikeus saada eläkettä Venäjältä (eläkeikä Venäjällä naisilla 50 - 55v ja miehillä 55 - 60 v). Eläkeiän ylittäneiden edellytetään hakevan eläkettä entisestä kotimaastaan tai asiakkaan on annettava selvitys, miksi eläkettä ei ole haettu. Venäjän maksamasta lapsilisästä tulee antaa selvitys.

Tuloseelvityksen lisäksi hakijan tulee antaa selvitys kiinteästä omaisuudestaan ja arvopapereista ulkomailla.

Kansalaisuushakemuksesta aiheutuvat menot ovat toimeentulotuessa huomioitavia vain erityisperustein. KHO:n antaman päätöksen mukaan asiakkaan tulee antaa erillinen selvitys siitä, miten Suomen kansalaisuuden saaminen edistää hänen tai hänen perheensä mahdollisuuksia pitää huolta elannostaan. Jos perustelut ovat riittävät, voidaan kulut myöntää täydentävänä toimeentulotukena kuittia vastaan (KHO 22.8.2001/1903).

Alkuavustusta voidaan myöntää vain kerran ensimmäiseen asuntoon muutettaessa selvitetyn todellisen tarpeen mukaan, kuitti tai kustannusarvio on esitettävä.

Hakijan seutulippu/kaupunkikortti huomioidaan toimeentulotuessa yksilöllisen harkinnan mukaan, mikäli hakija ei saa kotoutumistuen ylläpitokorvausta, mutta osallistuu kotoutumista tukevaan ohjattuun toimintaan. Muilta osin pakolaistaustaisten toimeentulotuki käsitellään yleisen ohjeistuksen mukaan.

Työhön tai koulutukseen hakeutuessa voidaan harkinnalla myöntää kertaluonteisesti tarvittavien todistusten kääntäminen. Ajokorttiin ei myönnetä avustusta.

3.7. Lasten elatus ja tapaaminen

Lasten elatukseen ja tapaamiseen liittyvät kulut kuuluvat perustoimeentulotukeen Kela:lla. Perustoimeentulotuen menoina mainitaan koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan menot, lapsen tapaamisesta lapsen kanssa eri taloudessa asuvalle vanhemmalle aiheutuvat menot siltä osin, kun ne perustuvat kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätöksen toimeenpanoon.

Elatusapu voidaan ottaa huomioon täydentävän toimeentulotuen menona lyhytaikaisesti erillisen harkinnan perusteella. Tällöin hakijan on toimitettava kopio elatussopimuksesta ja tositteet maksetuista elatusmaksuista. Pääsääntöisesti elatusapu ei ole toimeentulotukeen oikeuttava meno (KHO/2076/20.7.2000). Erillään asuvien lapsen vanhempien tulee selvittää tarkoituksenmukaisin vaihtoehto lasten elatuksen toteutumiseksi tasapuolisesti.

4. EHKÄISEVÄ TOIMEENTULOTUKI

Ehkäisevä toimeentulotukea myönnetään talousarvion määrärahojen puitteissa.

Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää taloudellisista vaikeuksista selviytymiseen, hakijan omatoimisen suoriutumisen edistämiseen sekä syrjäytymisen ja pitkäaikaisen toimeentulotukiasiakkuuden ehkäisemiseen. Ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisen yhteydessä sosiaalityöntekijä tai -ohjaaja laatii tarvittaessa hakijan kanssa palvelusuunnitelman tuen vaikuttavuuden konkretisoimiseksi. Sosiaalityön suunnitelman jatkon tueksi laatii sosiaalityöntekijä yhdessä asiakkaan kanssa.

Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta (ToTuL 1 §, 13 §). Ehkäisevä toimeentulotuki on pääsääntöisesti kertaluonteinen avustus.

Perusteet ehkäisevän toimeentulotuen myöntämiseen ovat seuraavat:

- 1) Ehkäisevää toimeentulotukea myönnetään talousarvion määrärahojen puitteissa.
- 2) Ehkäisevän tuen myöntäminen on suunnitelmallista: Tuki perustuu asiakkaan kokonaistilanteen erittelyyn ja arviointiin. Tarpeen vaatiessa asiakkaalle laaditaan **asiakassuunnitelma**, joka **kirjataan** sosiaalityön tietojärjestelmään.
- 3) Ehkäisevä toimeentulotuki on tilannekohtaista, kertaluonteista, projektityyppistä, siis ei toistaiseksi jatkuvaa.
- 4) Ehkäisevä toimeentulotuki on viimesijaista ja harkinnanvaraista tukea. Ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisellä pyritään toteuttamaan toimeentulolain tavoitteita.
- 5) Ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisessä noudatetaan näiden ohjeiden lisäksi myös toimeentulolain ja sosiaali- ja terveysministeriön ohjeiden mukaisia menettelytapoja.

Ehkäisevän toimeentulotuen tavoitteet:

- 1) Sosiaalisen turvallisuuden edistäminen
- 2) Omatoimisen suoriutumisen edistäminen
- 3) Syrjäytymisen ehkäiseminen
- 4) Pitkäaikaisen toimeentulotukiriippuvuuden ehkäiseminen

Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan harkita myönnettäväksi seuraavissa käytännön tilanteissa:

1. Sosiaalisen turvallisuuden edistäminen

- Pitkään toimeentulotukiasiakkaana olleen välttämättömät hankinnat (= ei mahdollisuutta muuhun rahoitukseen)
- Asumisen kannalta välttämätön apu

2. Omatoimisen suoriutumisen edistäminen

- Koulutuksen ja työnhaun kertaluonteiset kustannukset, ellei TE-toimisto korvaa kustannuksia ja kustannus nähdään merkittävästi edistävän asiakkaan työllistymistä
- Polkuopiskelu on omaehtoinen, siihen ei myönnetä avustusta.

3. *Syrjäytymisen ehkäiseminen*

- Nuoren harrastusten tukeminen kohtuullisesti (erityisesti kuntouttavan työtoiminnan yhteydessä)
- Asiakkaan vanhojen rästivuokrien tukeminen (= ei vuokriin, joihin on aikaisemmin annettu toimeentulotukea) kertaluonteisesti
- Asiakkaan sähkörästin tukeminen kertaluonteisesti
- Sähkövakuus kertaluonteisesti

4. *Pitkäaikaisen tuentarpeen ehkäiseminen*

- Asiakkaan tukeminen velkojenmaksuohjelman suorittamisessa voidaan tehdä erityisellä harkinnalla poikkeustilanteissa, pääsääntöisesti kertaluonteinen tuki (esim. sairaus).
- Asiakkaan tukeminen yli yllättävän kriisitapahtuman (esim. tulipalo, onnettomuus, sairaus, kuolema jne.). Välttämättömän selviytymisen tukeminen tehdään sosiaalityöntekijän harkinnalla ja sosiaalityön suunnitelman mukaisesti.

Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää myös asiakkaalle, jolla ei ole oikeutta perustoimeentulotukeen. Ehkäisevän toimeentulotuen perimmäinen ajatus on tukea asiakkaan omavaraisuutta ja omia voimavaroja. Näin ollen on perusteltua suhtautua väljemmin kuin toimeentulotuessa varallisuuden liikkuvimpaan osaan, käteisvaroihin ja säästötilillä oleviin talletuksiin tukea harkittaessa. Ehkäisevää toimeentulotukea myönnettäessä käteisvaroja tai säästötalletuksia ei huomioida tuen tarvetta arvioitaessa, mikäli ne eivät ylitä 200 €/hlö.

Ehkäisevän toimeentulotuen käsittelyn yhteydessä on aina kartoitettava kokonaistilanne ja mahdolliset muut palvelu- ja tukitarpeet mm. velkaneuvonta, edunvalvonta, välitystili, mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä lapsiperhepalvelut ja lastensuojelu.